

PRISPEVEK ZA ZGODOVINO SLOVENSKEGA ŠOLSTVA
NA TRŽAŠKEM: PRIMER ŠOLE NA KATINARI OD USTANOVITVE
1791 DO PRVIH LET 19. STOLETJA

Aleksej KALC

Narodna in študijska knjižnica, Odsek za zgodovino, IT-34138 Trst, Ul. Petronio 4
Univerza na Primorskem, Znanstveno-raziskovalno središče, SI-6000 Koper, Garibaldijeva 1
e-mail: aleksej.kalc@niskodsek.191.it; Aleks.Kalc@zrs-kp.si

IZVLEČEK

Prispevek obravnava ustanovitev in začetno fazo delovanja trivialne šole na Katinari, najstarejše danes obstoječe slovenske osnovne šole na Tržaškem, odprte leta 1791. Prikaz je umeščen v širši kontekst uvajanja javnega šolstva v Trstu in njegovi neposredni okolici v skladu s terezijansko Splošno šolsko naredbo iz leta 1774. Opirajoč se na arhivske vire, avtor izpopolnjuje sliko, ki so jo obrodile dosedanje raziskave in dodaja nova spoznanja, ki opozarjajo na vlogo katinarske trivialke kot modela pri težavnem uveljavljanju javnega šolskega sistema na Tržaškem konec 18. in v prvih letih 19. stoletja. Razpravo dopolnjuje izbor dokumentov v izvirnem prepisu.

Ključne besede: javno šolstvo, Trst, 18. stoletje, Katinara

CONTRIBUTION TO THE HISTORY OF SLOVENE EDUCATION
IN THE TRIESTE AREA: THE CATTINARA SCHOOL CASE FROM
ITS ESTABLISHMENT IN 1791 TO THE FIRST YEARS
OF THE 19TH CENTURY

ABSTRACT

The article deals with the foundation and the initial operating phase of the trivium school in Cattinara, the oldest extant Slovene primary school in the Trieste area, opened in 1791. The survey is set in a wider context of the introduction of public education in Trieste and its immediate surroundings according to the General School Ordinance issued by Maria Theresa of Austria in 1774. Based on archival sources, the article completes the picture yielded by research to date, adding new findings that stress the role of the Cattinara trivium school as a model for the

difficult implementation of a public school system in the Trieste area towards the end of the 18th and the beginning of the 19th century. The paper is rounded out by a selection of documents in original transcription.

Key words: public education, Trieste, 18th century, Cattinara

Uvod

O zgodovini slovenskega šolstva na Tržaškem je bilo že veliko napisanega.¹ Kot temeljna izobraževalna ustanova in hram narodne vzgoje ter kulture je bila šola v Trstu kot na vsem slovensko-italijanskem obmejnem območju od srede 19. stoletja dalje v žarišču nacionalno-političnega dogajanja za prevlado oziroma za pravice tu živečih narodnih komponent. Zato je šolska problematika, ki je še vedno občutljiva točka sedanjosti in prihodnosti slovenske manjšine v Italiji, pritegnila zanimanje preučevalcev zgodovine in obrodila vrsto znanstvenih, strokovnih in poljudnih zapisov. Temu so s spominskimi pobudami, ki po svoje izražajo zavezanost izobraževanju v maternem jeziku, pripomogla tudi obeleževanja svetlih in temnih mejnikov dokaj razburkane preteklosti slovenskih šol teh krajev. Katinarska šola, ustanovljena leta 1791, je v splošnem kontekstu med najbolj izstopajočimi, ker je bila za škedenjsko (1780) druga trivialka na Tržaškem slovenskem podeželju in je najstarejša delujoča slovenska šola daleč naokrog. Njen zgodovinski in simbolni pomen zato presega lokalne meje, kar potrjuje odmevnost proslav, ki se vrstijo ob njenih okroglih obletnicah. Ob zadnji, leta 2001, je izšla tudi knjižica o zgodovini ustanove, v kateri so zbrani tudi spominski utrinki iz šolskega življenja (Kjuder, 2002). Kljub temu ostaja zgodovina katinarske šole in slovenskega šolstva na Tržaškem nasploh še vedno slabo raziskana. Šolski arhivi in arhivi upravnih oblastev ponujajo ogromno gradiva, ki pa so ga tudi najobsežnejše raziskave upoštevale samo delno. Pričujoči sestavek želi prispevati k dopolnjevanju tega znanja z novimi dokumenti, ki nam ob že preučeni pomagajo izostriti sliko katinarskega šolskega primera in splošne zgodovine šolstva na Tržaškem.

Zgodovinski okvir

6. decembra 1774 je avstrijska cesarica Marija Terezija izdala zakon, ki je ostal zapisan kot mejnik v kulturni in družbeni zgodovini slovenskega in drugih narodov habsburške monarhije. To je bila tako imenovana Splošna šolska naredba (*Allge-*

¹ Naj omenimo samo nekatera obsežnejša dela kot Kleinmayr (1928), Pahor (1970), Geržinič (1972), Pahor (1974), Debelli Turk (1980), Slovensko šolstvo (1986), Lavrenčič Pahor (1994).

meine Schulordnung für die deutschen Normal-, Haupt- und Trivialschulen in den sämtlichen k.k. Erbländern), s katero se je država v duhu pravnega absolutizma lotila globalnega urejanja šolskih zadev in uvajala na vsem državnem ozemlju obvezno ljudsko šolanje. Naredba je uveljavljala načelo, po katerem je bil vsak državljan dolžan pridobiti osnovno izobrazbo, in postavila temelje, na katerih se je začel razvijati organični javni šolski sistem.

Predvidene so bile tri vrste javnih šol. Normalne šole, ena na deželo, so bile namenjene vzgajanju učiteljskega kadra. Glavne šole so bile podobne normalnim in so jih odpirali v večjih mestih. Osnovno stopnjo izobraževalnega sistema pa je predstavljala mreža t. i. trivialk ali podeželskih šol, ki so bile predvidene v vseh majhnih mestih, trgih in vaseh, kjer so bile župnijske cerkve ali filialke. Naredba in nadaljna določila so urejala način in starostne kategorije všolanja ter šolske obveznosti, vsebino in potek pouka glede na kategorijo šole, izobrazbo, značilnosti in delo učiteljev kot tudi veroučiteljev, kot nosilcev verske in torej osnovne moralne vzgoje državljanov. Ker je absolutistična oblast pripisovala javnemu šolstvu praktično funkcijo, in sicer usposabljanje državljanov, da bodo razumeli predpise za boljše delovanje in razvoj države, je bila šola nemška in učni jezik nemščina. Vendar je bil problem jezika predmet razprav in dvomov, ker je v večnacionalni državi prav nepoznavanje nemščine pri preprostem prebivalstvu pomenilo največjo oviro za uveljavljanje šolstva. Predvsem v trivialkah so zato po sili razmer pogostokrat uporabljali tudi materinščino, ki so jo morali učitelji na vsak način obvladati. Državni šolski sistem je predpostavljala tudi ustrezajočo kompetenčno strukturo, zaradi česar je naredba uvajala upravne in nadzorne šolske organe. Vsebovala je tudi norme za šolska poslopja, učne prostore, pripomočke in določala obveznosti za vzdrževanje šolstva, ki jih je naslanjala na razne lokalne vire financiranja.

Temeljni šolski zakon je odprl povsem novo poglavje v razvoju izobraževanja, praktični učinki pa niso bili taki, kakršne so oblasti pričakovale. Pri ustanavljanju normalnih in glavnih šol se kljub mnogim težavam v glavnem ni zatikalo, uvajanje trivialnega šolstva pa je bilo izredno problematično in se je zavleklo daleč v poznejši čas. Vzroki so bili pomanjkanje denarnih sredstev za ustanavljanje šol, za šolske stavbe in prostore, samo vprašanje ustroja šolskega financiranja, ki je nalagalo velika bremena krajevnim skrbnikom. Ovira pa je bila tudi zadržanje prebivalstva, ki je v šoli videlo najprej dodatne denarne dajatve, ker je šola posegala v tradicionalne življenjske in delovne navade, tako da se je med ljudmi le počasi in s težavo uveljavljala zavest o koristnosti izobraževanja. Splošna šolska naredba je skratka pomenila temeljni kulturni kamen v habsburški monarhiji, uveljavitev šolstva pa je ob dunajskih prosvetljenih ambicijah terjala globok miselnostni preustroj takratne družbe, ki se ni mogel zgoditi čez noč in ni zadeval le preprostejših slojev prebivalstva. Delovanje deželnih šolskih organov je bilo mnogokrat odvisno od vladnih pritiskov in odpiranje novih šol so ovirali prav šolski skrbniki (fevdalni gospodje, cerkev, mestne oblasti),

zaradi stroškov in strahu, da bo izobrazba kmetu vlila samozavest in ga podžgala k nepokornosti.²

V času, ko je Dunaj začel izvajati šolsko reformo, je Trst doživel prve vidnejše rezultate gospodarskega in vsestranskega razvoja, ki mu ga je vtisnila državna politika s proglasitvijo proste luke in z dodelitvijo vloge trgovsko-pomorskega težišča. Večalo se je število prebivalstva, širil se je obseg urbane aglomeracije s prenovo starih in predvsem z dozidavami novih mestnih rajonov, napredovale so podjetniške in gospodarske pobude, množili pa so se tudi socialni problemi novega družbenega tkiva, od negotovih življenjskih razmer preprostejših slojev do moralnega in kulturnega značaja prebivalstva. Glede na to in na vlogo, ki ji je bil Trst zapisan v vse-državnem merilu, so se vladni mestni upravitelji posebno zavedali pomena uvajanja šolstva. Prve oblike splošnega izobraževanja in vzgoje so se v Trstu tako pojavile že pred Splošno šolsko naredbo. Leta 1761 je Trgovska intendantca uvedla splošni pouk krščanskega nauka in v mestu ustanovila štiri trivialne šole, da bi mladina usvojila nauke katoliške vere in bi namesto potepanja umneje izkoristila svoj čas. Krščanski pouk je bil kot osnovna splošna izobrazba priporočen tudi odraslim, za mladino do 15. leta pa je bil obvezen. Odvijal se je ob nedeljah popoldne v treh cerkvah, in sicer italijanski v jezuitski cerkvi, nemški v Cerkvi sv. Petra, v Cerkvi sv. Rožnega venca pa v slovenščini (*lingua cragnolina*). Trivialke, tri italijanske in ena nemška, pa so bile namenjene predvsem zaposlitvi mestnih otrok, ki so med delom staršev ostajali sami in pogosto brez nadzora postopali po ulicah. Od srede petdesetih let je delovalo tudi nekaj zasebnih šol, ki so jih vodili posamezni učitelji, medtem ko je bilo že od prej razširjeno šolanje s pomočjo domačih učiteljev. Sploh pa so tako javne kot zasebne šole služile prej varstvu kot pravemu izobraževanju otrok (De Rosa, 1991, 15–17).

Splošna šolska naredba je zato naletela na veliko naklonjenost med prosvetljenimi tržaškimi vladni upravitelji, ki so se vneto zavzeli za njeno uveljavljanje. Komerčna intendantca je že marca 1775 odredila ustanovitev normalne šole, ki je začela konec leta v Starem mestu. Njen ravnatelj Fraz Langer je postal tudi šolski nadzornik in je bil odgovoren za pripravo učiteljskega kadra. Nad njim je bila šolska komisija, ki je uravnavala razvoj sistema v vseh njegovih aspektih. Zasebne šole so ukinili in jih priznali kot ustanove za vzgojo predšolske mladine. V kratkem pa so morali ukinitev preklicati, da bi zagotovili preživetje zasebnih učiteljev (De Rosa, 1991, 19 in nasl.). Tako so poleg normalke v naslednjih letih delovale v mestu še tri nekdanje zasebne trivialke, ki so se jim v 80-ih letih pridružile šola za deklice v Ženskem samostanu sv. Ciprijana, šola hebrejske skupnosti in novoustanovljeni trivialki v Starem in Novem mestu (De Rosa, 1991, 37–39). Veroučne šole niso doživele

2 Podrobneje o šolski naredbi, terezijanski in jožefinski šolski politiki, ustroju in uvajanju šolskega sistema, učnih metodah in vprašanju jezika v Schmidt (1963, 165–262); Ostanek et al. (1974); Ciperle, Vovko (1987, 36–44).

sprememb, a je kljub obveznosti obisk začel upadati, tako da so bile sčasoma postavljene pod vprašaj.

Uvajanje splošnega javnega šolstva v skladu s terezijansko naredbo tudi v Trstu ni bilo lahko in se je srečevalo z mnogimi ovirami. Prenapolnjeni razredi, starostne in socialne razlike otrok, nediscipliniranost, neposlušnost, pomanjkanje delovnih navad in učnih pripomočkov, nepreglednost nad šoloobvezno mladino, vse to in še mnogi drugi problemi so pogojevali delovanje tržaške normalne šole. Pomanjkanje zavesti o potrebi izobrazbe se je odražalo v skromnem šolskem obisku, ki je še mnoga leta po reformi zajemal v vseh šolah v mestu komaj okrog 50% šoloobvezne mladine. Med osnovnimi problemi je bil tudi tu učni jezik, saj večina otrok ni znala nemščine in je zato s težavo dojemala snov.

Glede jezika je vredno omeniti stališča, ki sta jih leta 1776 zavzela člana šolske komisije in predstavnika tržaške visoke družbe – odvetnik Tommaso Ustia, kot zastopnik občine, in direktor tržaške borze Giuseppe Bellusco. Ta so posebej zanimiva, ker kažejo na odnos tedanjega Trsta do svoje etnične raznolikosti v primerjavi s tistim, ki je udaril v ospredje nekaj desetletij kasneje z razraščanjem nacionalnega vprašanja. V poročilu tržaškemu guberniju sta Ustia in Bellusco zahtevala, da se ob nemškem, kot uradnem državnem jeziku, uvede v tržaško normalko še ostala dva "tržaška materina jezika", kot sta ju sama imenovala, se pravi italijanščino (*lingua italiana*) in "slovanščino" (*lingua slava*). Pri tem sta bila mišljena tako slovenščina (*cragnolino*) kot hrvaščina oziroma srbščina (*illirico*). Njuna zahteva je bila pragmatična in je izhajala iz gospodarske miselnosti. Opozarjala sta na etnični sestav in geografski položaj mesta in njegovega zaledja ter poudarjala "zahteve trgovine", zaradi katerih italijanska in "slovanska" govorica nista smeli iti v pozabo. V Trstu so trgovski posli potekali predvsem v italijanskem in "slovanskem" jeziku, zato je bilo treba te jezike obvladati, da bi "pri sklepanju pogodb ne delali napak in da bi se pri drugih dejanjih in govorjenju ne smešili". Zahteve Ustie in Bellusca niso bile preslišane in že leta 1777 so po ugibanju, ali naj se uvede "kranjsko" ali "ilirsko govoric", v normalki namestili učitelja za italijanski in za "ilirski" jezik (De Rosa, 1991, 29–33; Pahor, Pahor, 1971, 10).

Širjenje šolstva na podeželje

Po vzpostavitvi prvih šol v mestu (*Città*) je oblasti čakala razširitev šolskega sistema na tržaško podeželje, t. j. v agrarni del občinskega ozemlja (*Territorio*), ki se je delil na soseske (*Contrade esterne*) in vasi (*Ville*). Soseske so tvorile neposredno okolico mesta pod kraškimi robom, v začetku stoletja so bile še redko naseljene, z desetletji pa so pridobivale vse več večinoma slovenskih prebivalcev, ki so obdelovali zemljišča meščanov kot koloni ali najemniki in jih vse bolj tudi odkupovali. Tako so nastajali mnogi gručasti zaselki, v neposrednem obmestju pa je v soseske

prodirla urbanizacija. Vasi so bile, razen Lonjerja in Škednja, na tržaškem Krasu, nastale so med srednjim vekom kot strnjena slovenska naselja, organizirana na osnovi tradicionalne vaške skupnosti, ki ji je načeloval župan. Zaradi vse večje stalne poselitve in oblikovanja krajevnih skupnosti so leta 1761 uvedli župane tudi v soseskah.³

Tržaški upravitelji so nameravali izvajati splošno šolsko naredbo na tržaškem podeželju vzporedno z mestom. Za okrožnega glavarja in policijskega ravnatelja Antonia Pittonija je bilo to nujno potrebno. Leta 1776 je naglašal, da bo "ustanovitev trivialnih šol na deželi [...] popravila nprav prebivalstva, odpravila brezdelje in izganjala sumljive ljudi ter potepuhe". Menil je tudi, da bo "varna okolica s svojim dobrim redom imela takojšen vpliv na izboljšanje varnosti v mestu" (Pahor, Pahor, 1971, 4). Uvajanje šolstva je vzporejal z procesom integracije podeželja s hitro razvijajočim se pomorskim emporijem, integracije, zaradi katere je oblikoval tudi Policijski red za tržaško podeželje, ki je začel veljati leta 1777 (Kalc, 1999). Vendar so želje o šolstvu ostale kar nekaj časa neizpolnjene, ker so prizadevanja naletela na celo vrsto objektivnih problemov. Do konca stoletja so v tržaški okolici nastale vsega le štiri trivialne šole, leta 1780 v Škednju, nato šele enajst let kasneje na Katinari, leta 1795 se je začel pouk na Proseku, potem ko je prišlo do ustanovitve šole s cesarskim dekretom že leta 1785, leta 1798 pa še na Opčinah (Pahor, Pahor, 1971, 6; Majovski, 1995a, 15).

Oblasti so nameravale odpreti šolo najprej v Škedenju, Križu, na Proseku, Kontovelu, Opčinah in pri Banih. Škedenj je bil prvi, ker je bila ta vas najbližja mestu, bila je relativno bogata in njeni prebivalci podjetni, poleg tega naj bi v škedenjsko šolo hodili tudi prebivalci sosednje Sv. Marije Magdalene Zgornje. Sredi leta 1780 so stekle priprave za odprtje: opravili so popis šoloobveznih otrok, imenovan je bil učitelj Johan Adam Karlsperger in 7. januarja naslednjega leta se je v stavbi, ki je bila cerkvena last, začel pouk (Pahor, Pahor, 1971, 6–7). Po tem dejanju pa je uredničenje načrta zastalo.

Dela so se ponovno lotili proti koncu leta 1783, ko je na ukaz tržaškega guvernerja okrožni glavar Pittoni dal opravil anketo, da bi ugotovili stanje šolstva v občini in izdelali nov šolski razvojni načrt. Župnije in kaplanije so morale izpolniti posebne formularje s podatki o številu šoloobveznih otrok po pripadajočih krajih, oddaljenosti le-teh od župnijskih ali kaplanijskih sedežev oziroma že obstoječih šol, dohodkih cerkvenikov, ki so jim nameravali zaupati učiteljevanje, stanju šolskih poslopij in župnijskih oziroma šolskih skrbnikov⁴ (AST, 1). Na podlagi teh poizvedovanj je Pittoni predlagal tržaškemu guberniju, da bi se v tržaški okolici odprlo sedem novih trivialk: na Opčinah, kjer bi šola služila tudi prebivalcem Trebč in

3 Podrobneje o upravnih in drugih značilnostih tržaškega podeželja ali Teritorija v Kalc (1999).

4 To so bili imetniki t. i. duhovnega fevdstva ali *jus patronatus*, ki je pripadalo cerkvenim ali posvetnim ustanoviteljem cerkva oziroma njihovim naslednikom.

Banov, na Proseku, kjer bi se je posluževali tudi Kontovelci, v Križu, v Bazovici, kamor bi zahajali tudi Gropajci in Padričarji, na Katinari, kamor bi se všolali tudi otroci iz Lonjerja, v Barkovljah in v Škednju. Slednja vas je bila vključena v seznam, ker je bila zaradi slabega obiska in drugih težav šola medtem zamrla. Da bi bilo odprtje šol olajšano in bi se skladalo s predpisi terezijanske naredbe, je predlagal, da bi se na Katinari in v Barkovljah ustanovilo tudi kaplaniji (AST, 2).

Pittoni je v svojem poročilu vsekakor izpostavil nekatere organizacijske, pravne in praktične ovire, ki so potem dejansko tudi upočasnile uresničevanje načrta. Prva je bil učiteljski kader. Kot je bilo omenjeno, je šolski zakon iz leta 1774 postavil temelje za izoblikovanje učiteljskega vzgojno-moralnega lika in učiteljskega stanu, vendar ni vseboval določb glede plačevanja učiteljev in je tudi to finančno postavko, podobno kot ostale izdatke za šolstvo, prenašal na krajevno raven. Prispevki, ki so jih učitelji dobivali iz občinskih šolskih blagajn, in šolnina, ki so jo plačevali starši za vsakega otroka, so bili prenizki za preživetje učiteljev. Zaradi tega so se ti morali ukvarjati še s kako drugo "dovolj čedno" dejavnostjo, med katerimi je bila najprikladnejša vloga cerkovnika. Ta rešitev ni bila edina, a je imela zlasti na nemških tleh za sabo že nekakšno tradicijo in nanjo so računale tudi oblasti. Tako je tržaški guverner v zvezi z načrtom o ustanavljanju šol naročil Pittoniju, naj obvesti vse šolske učitelje in cerkovnike, ki so bili zaposleni v cerkvah, da ne bo nihče mogel dobiti oziroma ohraniti učiteljskega mesta brez učiteljskega tečaja na normalki. Interesenti so imeli čas opraviti študij in pridobiti spričevala o usposobljenosti do konca šolskega leta 1784, za učitelje s podeželja pa naj bi normalka priredila šolanje v času, ko jim je bila pot v mesto zaradi vremena olajšana. Ravnateljstvo normalke je moralo tudi poskrbeti, da so vsi cerkovniki obiskovali tečaje in "zabeležiti tiste, ki so pridobili potrdilo o sposobnosti, nemarne, ki šole niso obiskovali, in nesposobne".

V tržaški okolici pa je bil problem v tem, da so bili cerkovnikih nepismeni in da je bila njihova služba povezana s čevljarско obrtjo. Ta poklicna kombinacija je bila uveljavljena v družbeno-gospodarskem sistemu in cerkovnik čevljar je veljal za poseben lik. Medtem ko so župnike, kaplane in kurate imenovali zavetniki cerkva, so cerkovnike ali mežnarje (it. *sacrestani* ali *nonzoli*) imele pravico izbirati vaške skupnosti in jih je potem župnik le potrdil. Skupnosti so to možnost izkoristile tako, da so cerkovnike izbirale med čevljarji in si s tem zagotovile prisotnost koristnega obrtnika. Plačevale so ga za opravljanje cerkovniške službe, ki mu je dopuščala dovolj časa, da je za skromnejše plačilo lahko popravljaj in izdeloval obutev za celotno župnijsko oziroma kaplanijsko skupnost.

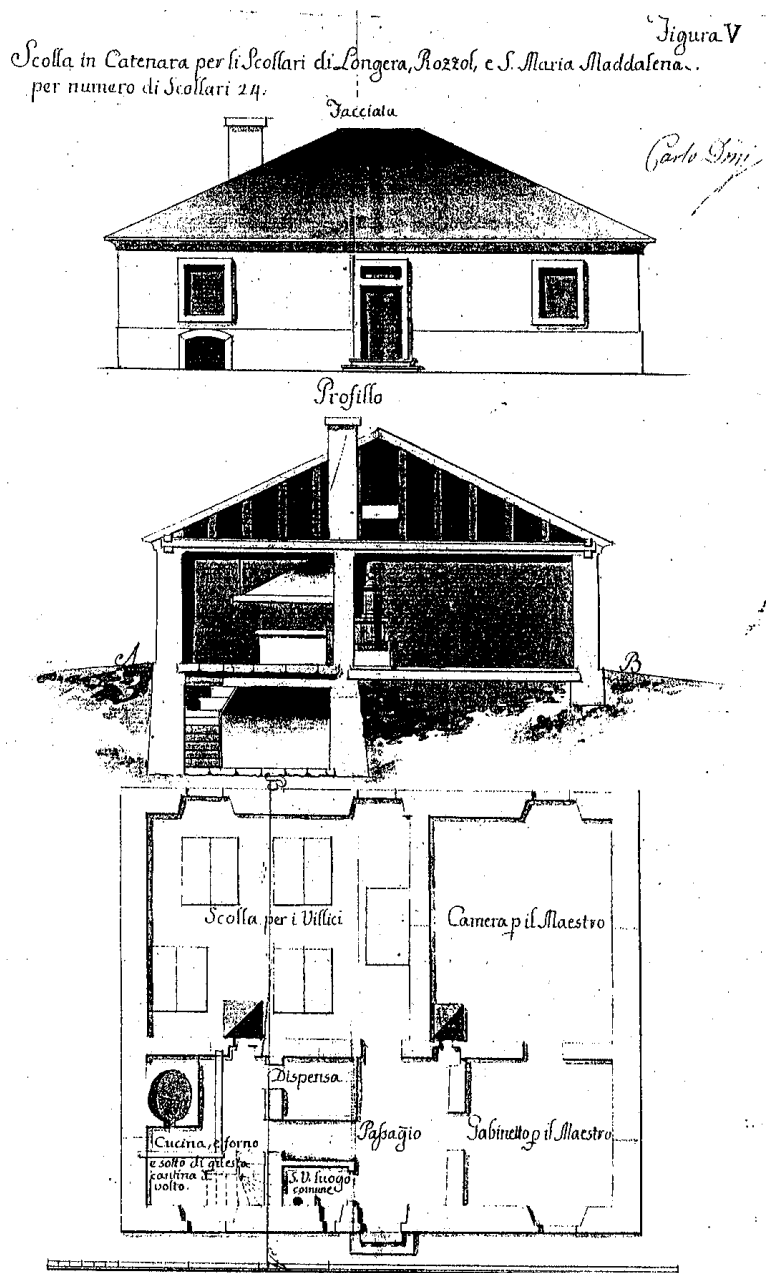
Ti mežnarji niso bili sposobni sprejeti vloge, ki so jim jo nameravali dati šolski upravitelji. Pittoni je poročal, da so bili vsi odrasli ljudje, a niso poznali nobenega jezika razen "kranjščine" in "skoraj nemogoče je bilo, da bi se naučili brati in pisati nemško in italijansko, računati in katekizma". Če bi se uspeli usposobiti in bi sprejeli učiteljsko službo pa ne bi več mogli nuditi čevljarjskih uslug. Drugi, ravno tako neza-

nemarljiv problem, so bila denarna sredstva za šole, še pred tem pa je bilo treba razčistiti, kdo bo nosil to finančno breme. Splošna šolska naredba je nalagala stroške za ureditev (gradnjo ali predelavo) šolskih prostorov oziroma za njihovo najemnino in ogrevanje imetnikom *jus patronatus* nad župnijo ali kaplanijo, ki so pobirali dajatve patronatu podrejene skupnosi in bi po mnenju zakonodajalca imeli korist od njene boljše izobrazbe. Podobno kot drugod so se tudi na Tržaškem cerkveni skrbniki (tržaški škof, stolni kapitelj in devinski gospod) otepali bremen za šolo. Zakon pa jim je narekoval, da si morajo prevzeti skrb za šolske prostore in njihovo ogrevanje, ali pa se morajo odpovedati patronatni pravici. Tako se je (ne brez težav⁵) tudi zgodilo in patronat nad šolo je po vsem občinskem ozemlju prešel na tržaško občino, ki je bila s tem dolžna skrbeti za šolsko dejavnost.

Vse to je bil uvod k tretjemu preoblemu, postavitvi oziroma ureditvi šolskih objektov. Pittoni je menil, da bo s prehodom pristojnosti na tržaško občino zadeva olajšana, ker si jo je predstavljal le kot razširitev procesa, ki je že potekal v mestu. Vendar se je tudi ta pot izkazala za zelo strmo.

V nobeni od načrtovanih šolskih lokacij ni bilo prostorov, ki bi lahko služili šolskim namenom. Leta 1786, potem ko je tržaški gubernij vnovič pozval pristojne izvršne organe, da bi začeli z uresničevanjem šolskega načrta, je gradbena direkcija ugotovila, da le malokateri kmet v vaseh razpolaga s prostornimi in primerno grajenimi hišami in da jih nihče ni pripravljen dati na razpolago. Javnih stavb ni bilo in tiste, ki so služile vaškim skupnostim, so bile premajhne. Splačalo se jih ni niti preurediti in razširiti z dokupom zemljišč ali sosednjih poslopij, ker bi bil strošek previsok. Zato se je Pittoni zavzel za gradnjo novih šolskih poslopij, ustrežajočih vsem predpisanim normam (AST, 4). 12. novembra 1786 je gradbena direkcija predložila knjigo načrtov za šest novih podeželskih šol s proračunom gradbenih del. Vsako poslopje naj bi stalo 2.000 goldinarjev (AST, 5). Ob teh številkah pa se je kot vse kaže zadeva ustavila.

5 Fevdni skrbniki se namreč niso bili pripravljene kar tako odreči dohodkom, ki jih je prinašal omenjeni *jus*. Brez obotavljanja se mu je odpovedal samo devinski gospod. Zanj očitno ni pomenil prevelike izgube, upoštevajoč velikost ozemlja, na katerem je uveljavljal svoje fevdalne pravice, predvsem pa v primerjavi z izdatki, ki bi jih imel za morebitno gradnjo šolskega poslopja na Proseku. Tržaški stolni kapitelj je kot skrbnik openske župnije tožil, da razpolaga s komaj zadostnimi dohodki in da nikakor ni v stanju izpolniti zahtev šolskega zakona; a poudarjal je, da vseeno ne bi rad predal pravice, ker bi to pomenilo izgubo letne rente, vredne 56 ducatov. Tržaški škof je privolil v odpoved šole po dolgem upiranju in odprtem sporu z okrožnim glavarjem Antoniom Pittonijem. Sprva se je škof branil celo pogovora o vprašanju patronata in obveznosti do šole, tako da sploh ni odgovarjal na Pittonijevo korespondenco. Nato se je skliceval na interpretacijo zakona, po kateri mu pravice do beneficijev naj ne bi pripadale na podlagi privatnega patronata, temveč po naravi kot škofu oziroma kot župniku dolinske fare. Zakonske določbe bi se ga potemtakem ne smele tikati. Ker pa zakon, kot je poudarjal Pittoni, ni več razlikoval med posvetno in cerkveno pravico patronata, so bile škofove argumentacije brezpredmetne, prav tako pa njegovo sklicevanje na slabo gospodarsko stanje (AST, 3).

Sl. 1: Gradbeni načrt za šolo na Katinari iz leta 1786 (AST, 36).
Fig. 1: Progetto per la scuola di Cattinara del 1786 (AST, 36).

Tržaška občina se je branila tolikšnih izdatkov, kljub temu da bi jih bila zmožna (Pahor, 1971, 117). Kot v drugih primerih, ko je šlo za korak v smeri spreminjanja odnosov do nižjih slojev, je tudi tokrat, kot vse kaže, prišla do izraza stara municipalna miselnost sicer že močno prenovljene in podjetniškemu duhu predane tržaške meščanske elite, ki je na pridobitve razsvetljenstva gledala še naprej le z vidika lastnih ožjih interesov in brez pravega smisla za javni napredek. Načrti za gradnjo novih šol so tako padli v vodo, saj niti eden ni dočakal uresničitve. Tako so prve trivialne šole morale domovati v zasilnih prostorih. Prodiranje javnega šolstva na podeželje pa se je zaradi tega še bolj zavleklo.

Ustanovitev šole na Katinari⁶

V skladu s predlogi okrožnega glavarja Antonia Pittonija sta bili leta 1785 ustanovljeni na Katinari in v Barkovljah kuraciji (BCT, 1). Ustanovitvi nista služili samo potrebam šolstva, ampak sta bili vezani na cerkveno-upravno preureditev, ki so jo narekemale težave pri obvladovanju teritorija z vidika dušnega pastirstva kot tudi pregleda nad vse številnejšim prebivalstvom in vzdrževanja cerkvenih matrik (Breschi et al., 2001, 196, 200; Kalc, 1999, 280). Katinarska kuracija je nastala z združitvijo dela gročanskega vikariata in delov mestnih župnij Sv. Antona in Sv. Marije Velike, zajemala pa je vas Lonjer, večji del soseske Rocola, manjši kos Vrdele, večino soseske Sv. Marije Magdalene Spodnje in del Sv. Marije Magdalene Zgornje (AST, 6; Gerdol, 1993, 22).

Sprva je kuracija razpolagala le z malim svetiščem, ki je sodilo v okvir vile barona de Zanchija in na katero spominja danes kamnit napis "Olim sacellum, nunc horeum" na podrtiji nasproti župnišča (Kjuder, 2002, 11). Ta cerkvica, v katero je prihajal maševati kooperant iz mesta, je bila leta 1784 pod udarom jožefinskih cerkvenih reform, tako da so prebivalci Lonjerja, Rocola in Sv. Marije Magdalene Spodnje zaprosili oblasti, naj je ne ukinejo. To bi namreč pomenilo velike težave za obiskovanje službe božje, ker je bila pot do najbližjih cerkva, v Ricmanje ali v mesto, dolga in v mrzlih mesecih zdravju nevarna (ATS, 7). Ob vzpostavitvi kaplanije pa se je postavljalo vprašanje dušnega pastirja, ker je ustanovni dekret katinarske in barkovljanske samostojne dušnopastirske postaje predvideval namestitev upokojenih dela zmožnih duhovnikov. Vendar teh v Trstu ni bilo na razpolago (AST, 8). Zato so se obrnili na goriško okrožno glavarstvo, kjer so svetovali kot primerno osebo frančiškana Luchesiusa Matiza, in na patra Wunibalda iz novomeškega samostana. Oba pa sta službovanje na Katinari odklonila zaradi šibkega zdravja, prvi pa tudi zaradi nepoznavanja slovenskega jezika (AST, 9). Na koncu so se odločili za minorite in

6 O ustanovitvi katinarske šole je treba opozoriti na temeljno študijo Draga Pahorja (1971). V njej in v študiji o škedenjski trivialki (Pahor, Pahor, 1971) je avtor med drugim ovrigel napačen datum nastanka šole (1804), ki je botroval tudi napačnemu proslavljanju obletnic njenega obstoja.

med temi našli patra Konstantina Hrasterja, ki je po ukinitvi goriškega samostana živel v samostanu v Grljanu.⁷ Bil je usposobljen za dušnega pastirja in z vidika službovanja enakovreden predstavnikom rednega klera (AST, 10).

Hraster je prišel na Katinaro februarja 1786 in se z mežnarjem iz vrst laičnih minoritov namestil v brezplačnem stanovanju v zasebni hiši, za katero je poskrbelo okrožno glavarstvo (AST, 11). Čez čas je bila Katinara dokončno potrjena za sedež kaplanije, ki je bil prvotno predviden na Škorklji (AST, 12), nakar so stekle priprave za postavitve cerkvenih poslopij in odprtje trivialke.

11. junija 1787 je bila v Trstu licitacija za izgradnjo cerkva, kaplanij in šolskih poslopij s stanovanjem za učitelje na Katinari in v Barkovljah. Dvorna pisarna na Dunaju je tržaškemu guberniju odobrila, da lahko za postavitev šol črpa vsoto 2 059 goldinarjev iz tržaške mestne blagajne (AST, 13). Licitacijo si je zagotovil zidarski mojster Biagio Valle, s katerim je 27. septembra gradbena direkcija sklenila pogodbo. Še pred tem pa je tržaška občina na Katinari pridobila od lonjerskih domačinov Josipa, Antona in Simona Baravine ter Josipa Čoka gradbena zemljišča. Ta je sprva nameravala odkupiti, vendar se je nato na predlog lastnikov, ki jim je bila zemlja nadvse dragocena, pogodila za zamenjavo z enakovrednimi občinskimi zemljišči jugovzhodno od Katinare "nel cosi detto Monte Cicerone", na meji med ozemljem Sv. Marije Magdalene Spodnje in ricmanjsko srenjo (AST, 14).

Pogodba med gradbeno direkcijo in mojstrom Vallejem je predvidevala za gradnjo na Katinari izplačilo 5 262 goldinarjev, v celoti pa je bila vredna 10 127 goldinarjev. Vsebovala je vrsto določb v zvezi z jamstveno-finančnimi termini in s tehničnimi vidiki gradnje. Prinašala je tudi natančna navodila o vrsti in kakovosti materialov, medtem ko je glede izravnave in priprave stavbišča določala, da bodo to delo opravili domačini z roboto. Zanimiva je nadalje postavka o rokih izvedbe. Ta je podjetnika obvezovala, da se "po vseh močeh potruди dokončati gradnjo do konca avgusta 1788", da bi dela ne trpela zaradi prihoda slabega vremena in se nato zavlekla v naslednje leto. Na podlagi tega lahko tudi domnevamo, da je bil začetek šolske dejavnosti na Katinari in v Barkovljah načrtovan za šolsko leto, ki se je začelo konec leta 1788 (AST, 15).

To se ni zgodilo, saj so se v naslednjih mesecih očitno dela prekinila oziroma načrti spremenili. Vzroki in podrobnosti niso znani. Katinarski in barkovljanski projekt o gradnji novih trivialnih šol sta vsekakor prišla od vseh načrtovanih najbliže uresničitvi. Dejstvo pa je, da so bili na Katinari do konca desetletja, kot priča napis v cerkvi, novi verski objekti dograjeni, toda brez šolskega poslopja (Gerdol, 1993, 17).

Z ureditvijo sedeža kuracije so vsekakor dozoreli pogoji, ki so v kratkem omogočili šolskemu vprašanju ugoden razplet. Do ključnih korakov je prišlo leta 1790, ko so oblasti uredile zadeve v zvezi z združitvijo mežnarske službe z učiteljsko, tako

⁷ V konskripcijskem registru vasi Sv. Križ iz l. 1778 je kot eden izmed osmih minoritov vpisan z imenom Krastar Constantinus (BCT, 2).

da je 7. avgusta Giuseppe Montanelli, ki se je bil usposobil za poklic na tržaški normalki, vložil prošnjo za učiteljsko mesto na Katinari. Stvari se očitno niso rešile v času, da bi bilo mogoče ujeti začetek šolskega leta v jeseni. Montanelli je tako zasedel mesto novega katinarskega cerkovnika, na katerem je zamenjal Julijana Bukovca, in učitelja 3. februarja 1791. Glede na to, da mu je tudi učiteljska plača začela teči s tem dnem, lahko imamo ta dan za uradni ustanovni datum katinarske trivialke. Dotedanji katinarski mežnar Julijan Bukovec, ki ni bil večš poučevanja, je odšel v Gorico, kjer je prevzel mežnarsko mesto v kaplaniji na Placuti (AST, 16)⁸

Prva faza delovanja: veliko naporov za skromen učinek

Z ureditvijo učilnice v kaplaniji in namestitvijo učitelja je bila katinarska šola dejansko vzpostavljena, vendar šolska dejavnost ni stekla kot po pričakovanjih, ker otroci preprosto niso prihajali v šolo, tako da za tisti čas ni mogoče govoriti o rednem pouku.

Problem skromnega obiska je bil, kot je bilo že omenjeno, splošna negativna značilnost šolstva v tržaški občini, takrat in tudi pozneje. Oblasti so si prizadevale za spoštovanje šolske obveznosti in za redno šolsko dejavnost. V ta namen so med drugim leta 1786 uvedle obvezni vpis s 1. oktobrom in sestavo šolskega kataloga kot podlago za oblikovanje razredov, da starši ne bi začeli pošiljati svojih otrok v šolo sredi šolskega leta, kot se je pogostoma dogajalo. Z razglasi pa so opozarjale tudi na stroge kazni, ki jih je zakon predvideval za izostajanje otrok iz šole brez tehtnih razlogov. V teh primerih je po cesarskem odloku iz leta 1780 starše čakala globa v višini dvojne šolske pristojbine, ki so jo prispevali šolski blagajni. V primeru, da zaradi revščine plačila niso zmogli, so bili dolžni globo poravnati z roboto (*lavori pubblici*) (De Rosa, 1991, 39). Kljub tem predpisom pa se stanje ni bistveno izboljšalo. Velik odstotek šoloobveznih otrok je ostajal doma in, kot opozarjajo mnoga poročila, raje postopal po mestu ter se pogostokrat predajal drobnemu kriminalu.

V trivialkah na podeželju, se pravi v Škednju in na Katinari, je bilo v začetku devetdesetih let z obiskom še slabše. Vse od odprtja šole leta 1781 so oblasti zman opozarjale in nemalokrat tudi kaznovale škedenjske starše, ker je večina zadrževala otroke doma. Učitelju so tudi povišale plačo, da bi se družinam zmanjšalo breme za njegovo vzdrževanje.

Na Katinari pa se zaradi odsotnosti učencev dolgo časa pouk sploh ni mogel odvijati. Šolski nadzornik Franz Langer je tako v svojem poročilu o razmerah v ljudskih šolah v občini 25. avgusta 1791 glede katinarske trivialke zapisal, da se tamkajšnji "kmetje niso še odločili pošiljati svojih otrok v šolo" (AST, 17). Kljub večkratnim ukazom političnih oblasti in prizadevanjem katinarskega kurata Konstantina Hras-

8 Prim. Pahor (1971, 118).

terja, ki se je kot vplivna in spoštovana oseba pri starših trudil, da bi šola vendarle polno zaživela, se tudi v naslednjih dveh letih stvari niso izboljšale. Zaradi tega je Hraster maja 1794 zaprosil okrožni urad, naj odločno ukrepa (AST, 18).

Po tem pozivu in pritožbah, ki so še vedno prihajale tudi glede Škednja, je Pittoni dal poizvedovati pri županih obeh skupnosti o vzrokih za tako stanje. Jasno je, da se zavest o pomenu šolanja ni mogla takoj uveljaviti in da si je le počasi utirala pot med preprostim ljudstvom, vendar si tako vztrajne "neposlušnosti" in nespoštovanja zakona ni mogoče razlagati samo z nedovzetnostjo preprostih domačinov do izobrazbe svojih otrok. Do izraza je prihajal, kot se je izkazalo, širši družbeno-gospodarski kontekst, s svojimi objektivnimi zakonitostmi in čisto praktičnimi ovirami. Vaške skupnosti so odprtje šol sprejele z naklonjenostjo in starši so bili pripravljeni pošiljati otroke k pouku. Težava pa je bila v tem, da je šola vnašala globoke spremembe v ustaljeno vsakdanje vaško življenje in mu narekovala potek, ki se ni skladal z dejavnostmi in osnovnimi potrebami prebivalstva. Male kmetije, na katerih je slonelo gospodarstvo in od katerih je bilo odvisno preživetje skupnosti, so terjale tudi razpoložljivost otroških delovnih rok. Otroci so bili pomemben člen v kmečkem delovnem ciklusu, saj so bili odgovorni za pašo živine, zaupana so jim bila tudi razna druga opravila in čuvanje domačije, ko so odrasli delali na poljih in se občasno zaposlovali tudi v mestu. Kmečke družine se pogostokrat niso mogle odreči otroškemu delu. Mnogokrat so bile zahteve posebno hude, kot priča nek popis robot v Lonjerju, iz katerega izhaja, da je leta 1793 samo 10 lonjerskih družin od 22 bilo v stanju izpolnjevati to dolžnost (BCT, 3). Ostale so bile pogostoma oproščene, ker jim je zaradi smrti zmanjkala poglavar in so bili otroci še mladoletni. V teh primerih so bile domače zadolžitve otrok še večje. Nazadnje – je po svojih poizvedovanjih ugotavljal Pittoni – delo na poljih in druge dejavnosti zaradi zmerne podnebja tu niso poznale daljših premorov med letom, kot se je dogajalo v hladnejših krajih, kjer je zapadlo veliko snega. Tako tudi za otroke ni zmanjkalo opravil.

Še pomembnejši razlog, zaradi katerega so se starši obotavljali pošiljati otroke v šolo, je bila po Pittoniju šolska pristojbina. Ta je znašala 15 soldov na mesec za vsakega otroka, kar je bilo za mnoge družine preveč, zlasti tiste z več šoloobveznimi otroci. Svoje pa sta najbrž prispevala, vsaj kar se tiče Lonjerja, tudi napeto ozračje in razburjenje zaradi spora, ki je izbruhnil jeseni 1793 med vaščani in gročanskim kuratom v zvezi z nepravilnim pobiranjem cerkvenih dajatev (AST, 19).

Da bi prišel naproti potrebam domačinov, je okrožni glavar sklical oktobra 1794 na Katinari in v Škednju sestanek, na katerem so se zastopniki političnih in šolskih oblasti ter predstavniki vaških skupnosti dogovorili za uskladitev šolskih dejavnosti tako, da domače delo ne bi preveč trpelo. Soglasno in v zadovoljstvo obeh strani je bilo določeno, da se bodo pouka udeležili vsi dečki in deklice med 6. in 8. letom starosti. Odvijal naj bi se celo leto ob delavnikih med 10. in 12. uro, se pravi v času po vrnitvi mladine od paše in ko njena prisotnost doma navadno ni bila nujno potreb-

na. Sklenjeno je bilo, da bodo otroci smeli izostati iz šole za 14 dni v času trgatve in 8 dni ob setvi. Poleg tega je bila mesečna pristojbina znižana od 15 na 10 soldov mesečno, plačati pa so jo bili dolžni le tisti, ki so to po oceni krajevnega kaplana zmogli.

Vaški župani in staroste so bili odgovorni za izvajanje sprejetih določil, medtem ko sta bila kaplana naprošena zastaviti svoj ugled, da bi šolska dejavnost potekala čim bolj redno in nemoteno. Na katinarskem sestanku pa so se pogovarjali še o enem vidiku, ki ga moramo po vsej verjetnosti prišteti k vzroku za kritično stanje šole. Šlo je za dokaj strogo ravnanje učitelja Josipa Dujmovicha, ki se je kot kaže rad posluževal nasilnih metod. Župani iz Lonjerja, z Rocola in od Sv. Marije Magdalene Spodnje so prosili zastopnike oblasti, naj bodo otroci deležni večjega razumevanja in naj se v razredu ne uporablja palice. Šolski nadzornik Franz Langer je zato katinarskega učitelja pozval k potrpežljivosti in spoštovanju ustreznih vzgojnih predpisov. Ti so telesne kazni prepovedovali, oblast pa jih je dejansko dopuščala, samo da niso bile prehude! (AST, 20; De Rosa, 1991, 51–52)

Pregledani arhivski viri ne dajejo vedeti, kakšno je bilo stanje na katinarski šoli po omenjenem sestanku. Predstavljamo si lahko, da je domena med vaško skupnostjo in oblastmi, ki je izvenela kot nekakšna pogodba, imela svoj učinek, čeprav začasni, kot smemo sklepati po nekem gubernialnem dekretu, odposlanem leta 1796 katinarskemu kaplanu, v katerem se določajo kazni za neredno obiskovanje pouka (Pahor, 1971, 120). Najkasneje leta 1799 pa je šola popolnoma zamrla, tako da je novembra takratni katinarski cerkovnik in učitelj Karl Osman zaprosil za premestitev v Škedenj, kjer se je sprostilo mesto umrlega Adama Karlspergerja, da bi se lažje preživljal, ker na Katinari ni imel "niti enega samega učenca" (AST, 21).

S tem se je zaključilo prvo zgodovinsko obdobje katinarske šole. V njem se je zvrstilo kar 6 učiteljev cerkovnikov in sicer: Giuseppe Montanelli, ki je leta 1795 postal prvi učitelj proseške šole (Majovski, 1995a, 15), Georg Wakunig, Joseph Peitler, ki je bil po rodu iz Maribora in za katerega vemo, da je obvladal tudi slovenski jezik, Josip Dujmovich, Joseph Martis in končno Karl Osman,⁹ čigar prošnja za premestitev v Škedenj je bila zavrnjena in je ostal na Katinari kot mežnar tudi po prekinitvi šolske dejavnosti (AST, 23). Nekateri izmed teh učiteljev so službovali le nekaj mesecev in pogosto se je dogajalo, da so ob zamenjavah ostajala mesta prazna, ker ni bilo pravočasno poskrbljeno za nadomestitev. Začetno katinarsko šolsko izkušnjo je torej označevala velika negotovost, zaradi česar z vidika izobraževanja ni zapustila globokih sledov. Pomembna je bila prej v smislu uvajanja šole kot nove teritorialne institucije, katere rast je bila tudi v naslednjih desetletjih počasna in težavna, a je z novim stoletjem začela poganjati nekoliko čvrstejše korenine.

9 Georg Wakunig je poučeval v zimskem semestru 1792. Dujmovich, prej *Hauptschuldiener* na tržaški normalki, je nastopil službo 23. 4. 1794, njegov predhodnik Peitler, ki je začel poučevati na Katinari 23. 7. 1792, pa je šel za *Schuldienerja* v normalko. Martis je nastopil na katinarski šoli 23. 4. 1795, Karl Osman pa 19. 10. 1795 (AST, 22; Pahor, 1971, 118).

Ponovna oživitev: katinarska šola kot vzor

Na prehodu iz 18. v 19. stoletje je bila usoda vseh tržaških podeželskih šol in nadaljnega širjenja trivialnega šolstva v tržaški okolici pod vprašajem. Anketa, ki so jo oblasti izvedle leta 1801, je potrdila že znane vzroke za tako stanje. Vaški župani in staroste so poudarjali, da večina otrok ne prihaja k pouku zaradi domačih delovnih obveznosti in da so nekatere družine zaradi preskromnih zemljišč in revščine prisiljene pošiljati otroke celo na delo v mesto. V katinarski kaplaniji so posebej naglašali tudi oddaljenost šole, saj je otrokom iz Lonjerja in z Rocola ter tistim iz zaselkov pri Sv. Mariji Magdaleni Spodnji vzela vsakodnevna pot na Katinaro in nazaj veliko časa.

Še pred družbeno-gospodarskimi ovirami, ki jih samo z usklajevanjem šolskih in gospodarskih dejavnosti ni bilo mogoče odpraviti, pa je znova izbruhnil na dan problem učiteljstva, njegovega vprašljivega odnosa do dela, neprimerne ravnanja z mladino in nerazumevanja s skupnostjo. Slednje je veljalo še posebej za Katinaro, kjer so prepegoste zamenjave dodatno oteževale odnose med učitelji in domačini. Na kvarno vlogo učiteljev so opozarjali krajevni duhovniki, ki so morali nadzorovati potek šolske dejavnosti in so imeli priložnost поблиže spoznati človeške plati svojih cerkvnikov. Zelo jasno pa je bilo tudi mnenje okrožnega glavarja, ki ni meril besed na njihov račun. Ko mu je cesarsko kraljevi gubernij očital, da se za krizo šolstva po nepravilnem krivi učni kader, ki se je vendarle po vseh predpisih usposobil za poklic, je repliciral, da "totalno ignoranco in zanikrnost učiteljev" kažejo že nični rezultati njihovega dolgoletnega dela. Škedenjskega učitelja pa je brez dlake na jeziku označil za neumneža, vrednega zaničevanja (*è uno scimunito ed è precisamente disprezzato dal popolo*). Za problematičnim vprašanjem učiteljskega kadra so stali vsekakor tudi objektivni razlogi, še posebej sistem plačevanja. Ker so učitelji prejeli iz javne blagajne le del svojih prihodkov od poučevanja in so dodatek dobivali od premožnejših staršev, so včasih morali, kot je sumil Pittoni, nediskretno izterjati denar, kar gotovo ni pripomoglo k dobrim medsebojnim odnosom. Enako nespodbudno je moralo biti za učitelja, če so iz šole izostajali prav tisti otroci, od katerih bi morali dobiti plačilo. Razumljivo je tudi, da je učitelje mikalo poučevanje v večjih in gospodarsko razvitejših krajih, kjer je bilo "boljših" družin več. Med predlogi za odpravljanje hib šolskega sistema se je zato vse pogosteje pojavljala tudi zahteva po polnem plačevanju učiteljev z javnim denarjem, kar bi ugodno vplivalo tudi na odnos ljudi do šole (AST, 24).

Kriza katinarske šole je močno skrbela oblasti, ki si ob tako težavnem uveljavljanju šolstva niso mogle dovoliti usihanja že obstoječih šol. Hkrati si je okrožni glavar Pittoni prizadeval, da se ne bi ponavljale negativne izkušnje iz preteklosti, in je zato zavrnil predlog gubernija, da bi na Katinari namestitili cerkvnika učitelja Johana Schmidta, ker je dvomil v njegove moralne sposobnosti (AST, 25). Nazadnje

sta gubernij in okrožni glavar z mestnim magistratom ter škofijskim ordinariatom sklenila ubrati novo pot in v jeseni 1803 zaupala učiteljevanje katinarskemu kaplanu Josipu Seražinu, ki je prve dni novembra začel s poukom.

Seražin je bil mlad, 32-letni duhovnik, doma iz Kazelj na Krasu, ki je svoje katehetske in pedagoške študije opravil v Gorici in Gradcu. Leta 1803 so ga poslali na Katinaro nasledit Konstantina Hrasterja, ki je odšel službovat v tržaški lazaret. Že od samega začetka se je Seražin z vnemo in velikim čutom za javno korist lotil dela v prid svoji kaplanijski skupnosti, s katero je kot vse kaže vzpostavil dobre odnose. Bil je praktičen človek, ki se ni preveč oziral za formalnosti, temveč se je s stvarnostjo najraje spoprijemal direktno in konkretno, kot je velikokrat dokazal med svojim dolgoletnim huhovnikovanjem na Katinari. Med drugim tudi s pobudami, kot je bila izgradnja vodnjaka ob župnišču leta 1804, ki ga je dal narediti na svojo pest, ker takrat v kraju ni bilo ne javne ne zasebne štirne (razen tiste v vili barona de Zanchija, v kateri je vrh vsega še primanjkovalo vode). Za postavitev vodnjaka je občina kaplanu šele kasneje povrnila denar (AST, 26).

Z enakim praktičnim zanosom je Seražin prijel v svoje roke tudi problem katinarske šole in sam stopil do oblasti ter se ponudil za učitelja (AST, 27). Njegov predlog je bil z zadovoljstvom sprejet, saj je bilo tako zajamčeno stalno pokrivanje učiteljskega mesta. Oblasti so Seražinu, ki si je pridobil velik ugled in bil deležen vrste pohval, priskrbele šolske potrebščine, med njimi tudi 16 učbenikov, ki so jih razdelili med učence. Pittoni pa je svoje nadrejene pozival, da je temu kaplanu "treba stati ob strani" in predlagal, naj se ga podpre tudi s 150 goldinarji letne plače, kolikor so za poučevanje dobivali učitelji cerkovniki. Zagotovil je tudi svojo prisotnost ali prisotnost svojega odposlanca na Katinari ob začetku šolske dejavnosti ter k udeležbi povabil še predstavnike občine in škofijskega ordinariata, da bi se ljudje bolje zavedali resnosti in pomena šolske institucije (AST, 28).

Pouk je stekel in vse kaže, da je v skupnosti zavlada večja zavzetost sa šolo, tako da je februarja 1804 Pittoni z optimizmom poročal, da so v soveskah katinarske kaplanije zadovoljni s Seražinovim delom in da starši "začenjajo pošiljati otroke v šolo z namenom, da v tem tudi vztrajno nadaljujejo" (*cominciano a mandarla alla scuola con la fondata lusingna della perseverante continuazione*). Uspeh poizkusa s katinarskim kaplanom, ki ga je potrdil tudi izpit¹⁰ ob koncu zimskega semestra, je

10 Josip Seražin je 27. aprila 1804 poslal c. k. guberniju vabilo na izpit, za katerega je predlagal, da bi se vršil v nedeljo 27. maja. Nalašč je izbral ta datum, ko so obhajali posvetitev katinarske cerkve z velikim slavljem in godbo. Če bi komisija prispela na Katinaro dovolj zgodaj – je menil – bi se "kratek izpit" vršil že pred sveto mašo, ki je bila napovedana za 10. uro, nakar bi sledilo slovesno podeljevanje knjižnih daril, ki jih je "po svojih močeh nabavil" za mladino, "da bi bil z njimi šolski uspeh nagrajen". Poudarjal je, in s tem zopet izkazal svojo zavzetost za izobrazbo prebivalstva in napredno gledanje na vzgojo, da bo to spodbudilo "otroke, da bodo prihajali k pouku, njihove starše pa, da jih bodo pošiljali", kar bo bolj učinkovalo "kot vse kazni in strogi ukazi". Dodajal je, da sicer "sam nima določati ne dneva ne načina [izpita], vendar je vsak dušni pastir dolžan toliko dobrega v

oblasti spodbudil, da izkušnjo ponovijo tudi drugod, kjer so bile v načrtu šole in kjer je duhovščina kot kaže od leta 1802 prostovoljno poučevala mladino. Leta 1804 se je tako pod vodstvom lokalnega kaplana oziroma župnijskega kooperanta začela šolska dejavnost v Bazovici in na Opčinah. Hkrati se je razpravljalo o odprtju šole na Kontovelu in v Križu. V tej vasi pa je bilo treba prej zamenjati starega in betežnega kaplana, ki ni zmožgal dodatnega in napornega dela kot je bilo poučevanje mladine. Oglasil se je tudi kaplan iz Barkovelj, ki je želel, da bi se ga uvrstilo med kurate učitelje in z dokazili, da je že na svojo roko brezplačno poučeval barkovljanske otroke. Končno so se odločili na podoben način rešiti tudi zadeve v Škednju in so šolo zaupali lokalnemu kaplanu, medtem ko so učitelju cerkovniku, ki se je izkazal za nesposobnega, dodelili mesto sluge na tržaški normalki (AST, 30).

Po zaslugi Seražina je tako katinarska šola postala nekakšen model, ki je končno omogočil uresničitev že 20 let starega načrta za vzpostavitev trivialnega šolstva v tržaški okolici. Preglednica stanja v poletnem semestru (*Sommerkurse*) iz leta 1804, ki je bila predložena guberniju, nam nudi nekaj specifičnih podatkov o razmerah na posameznih šolah. Glede katinarske lahko izvemo, da jo je obiskovalo 15 dečkov in 3 deklice, ki so se šolale "v istem razredu, a v ločenih klopeh". Zelo pomemben je podatek, ki pravi, da je pouk, dve uri dnevno, potekal v nemščini in "kranjščini" (*deutsch und kreinisich*), kar je prva eksplicitna omemba slovenščine kot učnega jezika na Katinari v pregledani arhivski dokumentaciji. Zanimive so nadalje še rubrike o učitelju, ki je za svoje delo dobival 100 goldinarjev letne plače iz šolskega sklada in čigar marljivost, učne sposobnosti, način ravnanja z otroki in npravstveni značaj so ocenjeni kot zelo dobri (*sehr gut*), z opombo, da si Seražin kot učitelj in začetnik šole zasluži posebno upoštevanje (AST, 31).

korist svoje skupnosti storiti, kolikor mu je vselej mogoče. Zato si je [on] dovolil ta predlog napraviti". V škofijskem ordinariatu pa se s tem niso strinjali, ker ni bilo v katoliškem duhu (*non è unisono con la Sovrana Mente*) prirediti javni šolski izpit v zapovedanem prazniku, še manj tistega 27. maja, ko so na Katinari pričakovali velik obisk vernikov. Izpit pred sveto mašo bi zmotil pobožno razpoloženje ljudi (*sarebbe un frastornare la divozione*). Okrožni glavar, ki ni skoparil s pohvalami na račun Seražinove gorečnosti, je zato predlagal, naj izpit prenese na neki delovni dan in naj po dotedanji praksi poteka ob prisotnosti ravnatelja tržaške normalke (AST, 29).

DOKUMENTI

I.

Odlomek poročila tržaškega okrožnega glavarja Antonia Pittonija cesarsko kraljevemu guberniju v Trstu z 22. junija 1784, v katerem glavar predlaga načrt za ustanovitev sedmih trivialnih šol na tržaškem podeželju. Med temi se omenja tudi šola na Katinari, kjer je v ta namen predvidena tudi ustanovitev kuracije.

Eccelso Governo.

[...]

Or' avend'io di già dimostrato, che il procurar al Popolo della Campagna istruzione mediante li Sacristani, che sono Calzolari ignoranti, non sia cosa fattibile, d'altro canto rendendomi imposto con Decreto dell'Ecc.' Gov. de' 20. Xb're 1783. emmanato sopra mio Rapporto de' 12. stesso Mese di manifestare il mio parere sopra l'oggetto in generale delle Scuole addattato alle locali circostanze, e di proporre il numero, e quantità di queste, che credo utili e necessarie m'accingo ad eseguire. Per dar esecuzione alle Paterne benefiche Sovrane intenzioni d'estendere l'istruzione per gl'Abitanti delle Campagne, si rende a' mio avviso d'uopo l'istituzione di sette scuole Triviali, cioè

1mo In Opchiena, della quale può approfittare la Villa di Trebich, e Banni.

2do In Proseco, che servir può anche per Contovello

3zo In Santa Croce Villa assai popolata.

4to In Basoviza, alla quale concorrer possono Gropada, e Padrich.

5to In Cattinara, ove io ho proposto una Capellania Curata nel piano delle Parocchie, ed ove concorrer può la Villa di Longera

6to In Servola Villa popolata

7mo In S.Bartolomio, cioè nella Contrada di Barcola, ove d'accordo siamo con Mons.Vescovo, che erger si debba una Capellania Curata.

Le contrade Territoriali frequenteranno quella scuola, che li sarà più vicina, ed a' portata, e quelle vicinissime alla Città potranno prevalersi di quelle nella Città stabilite. [...]

Trieste, li 22. Giugno 1784

Pittoni

(AST, 32)

II.

Preglednica stanja šol v tržaški občini, izdelana septembra 1784 na podlagi poizvedb, ki so jih v okviru načrta za ustanavljanje ljudskih (trivialnih) šol izvedli župniki in krajevni kaplani. Iz dokumenta je razvidna cerkveno-upravna delitev občine, ki je tisti čas štela le tri župnije in pet kaplanij. Šoloobveznih otrok je bilo 909, od tega 490 fantov in 419 deklic. Tabela prinaša tudi podatke o cerkovníkih, ki bi po načrtih oblasti morali prevzeti vlogo učiteljev, a so bili nepismeni. Zaradi tega so morali povsod, kjer so kasneje nastajale šole, prepustiti mesto drugim.

Na tržaškem podeželju so bili cerkovníki hkrati tudi čevljarji, plačilo pa so prejeli, kot se vidi iz preglednice, pretežno v naturalijah. Iz drugih dokumentov izvemo na primer, da so Openci, Banovci in Rojančani dajali svojemu cerkovníku letno 100, Trebenci pa 44 mer rži, Kontovelci in Barkovljani 20 veder belega vina, verniki kriške kaplanije pa 25 veder belega in 1 vedro črnega vina. Za čevljarske usluge so cerkovníki prejeli dodatno skromno denarno plačilo, vsakokrat ko so jih vaščani poklicali na dom za čevljarska dela pa še hrano (AST, 33).

Videti je, da so bili dohodki posameznih cerkovníkov dokaj različni, v skladu pač s številom prebivalstva župnije oziroma kaplanije. V veljavi je bila tudi navada, da cerkovník v znak hvaležnosti enkrat na leto pogosti celotno skupnost s pijačo (*beveraggio*), za kar je odštél tudi do petine vrednosti svojih prejemkov. Te in podobne nepredpisane "zahvalne geste" pa oblastem niso bile najbolj po godu, ker so v njih videle nekakšno obliko podkupnine. Zato so to navado skušale odpraviti (AST, 34).

prostor za tabelo

III.

Popis šoloobveznih otrok v katinarski kuraciji, ki ga je izvedel kaplan Konstantin Hraster julija 1786. Dokument je nastal po naročilu okrožnega glavarja Antonia Pittonija v okviru priprav za ustanovitev trivialnih šol na tržaškem podeželju. Služil pa je kot dokumentarno gradivo ravnateljstvu za javne gradnje (*Direzione delle Fabbriche*) za načrtovanje in opremo šolskih poslopij. Kot je razvidno iz tabele, je bilo takrat na katinarskem območju 46 šoloobveznih otrok (se pravi v starosti od 6. do 10. leta), od tega 23 iz Lonjerja, ostali pa z Rocola ter od Sv. Marije Magdalene Spodnje.

Consignazione

De Fanciuli e delle Fanciule, che si ritrovano sotto giurisdizione Spirituale della Capellania Locale di Cattinara dell'Età d'anni sei fino alli dieci

<i>Numero della casa</i>	<i>Nome e Cognome dei Genitori se vivi, o morti</i>	<i>Nome e Cognome</i>	<i>Loro Età</i>
<i>Nella Villa di Longera</i>			
		<i>de Maschi</i>	<i>delle Femmine</i>
1	Antonio Affrich Gertrude Vivi	Biaggio Affrich	9
2	Giuseppe Zok Maria Zok Vivi		Maria Zok 8
3	Giuseppe Zok Margarita Zok Vivi		Elena Zoch 9
4	Giacomo Zok Maria Zok Vivi	Andrea Zok	10
6	Valentin Laurencich Appolonia Vivi	Giacomo Laurencich Laurencich	Orsola Laurencich 6 8

8	<i>Luca Zok</i> <i>Orsola Zok Vivi</i>		<i>Maria Zok</i>	8
9	<i>Antonio Zok</i> <i>Agnes Zok Vivi</i>	<i>Antonio Zok</i>	<i>Maria Zok</i>	8 6
10	<i>Giuseppe Baravina</i> <i>Maria Baravina Vivi</i>	<i>Michele Baravina</i>		6
11	<i>Michele Gombaz</i> <i>Joanna Gombaz Vivi</i>	<i>Gio.Maria</i> <i>Gombaz</i>	<i>Cattarina Gombaz</i>	6 10
12	<i>Luca Zok</i> <i>Margarita Zok Vivi</i>	<i>Giorgio Zok</i>		7
13	<i>Michele Zok</i> <i>Anna Zok Vivi</i>	<i>Matteo Zok</i>		7
14	<i>Valentin Pecchiar</i> <i>Joanna Pecchiar Vivi</i>	<i>Mattia Pecchiar</i>	<i>Anna Pecchiar</i>	10 6
18	<i>Joanni Zok</i> <i>Orsola Zok Vivi</i> <i>Ermagora Zok</i> <i>Maria Zok Vivi</i>	<i>Giorgio Zok</i> <i>Antonio Zok</i> <i>Antonio Zok</i>		10 6 6
19	<i>Andrea Zok</i> <i>Cattarina Zok Vivi</i>		<i>Antonia Zok</i>	9
22	<i>Giorgio Zok</i> <i>Maria Zok Vivi</i>		<i>Maria Zok</i>	6
26	<i>Matteo Pecchiar</i> <i>Pasca Pecchiar Vivi</i>	<i>Antonio Pecchiar</i>	<i>Maria Pecchiar</i>	9 6

Consignazione della Contrada di Rozol Superiore soggetta alla Giurisdizione Ecclesiastica di Cattinara

<i>Numero della casa</i>	<i>Nome e Cognome de Genitori se vivi, o morti</i>	<i>Nome e Cognome</i>		<i>Loro Età</i>
		<i>de Maschi</i>	<i>delle Femmine</i>	
18	<i>Giorgio Gerdoù</i>	<i>Bartolomeo</i>		9
	<i>Lucia Gerdoù Vivi</i>	<i>Gerdoù</i>	<i>Elena Gerdoù</i>	10
20	<i>Joanni Gerdoù</i>	<i>Giuseppe Gerdoù</i>		7
	<i>Agata Gerdoù Vivi</i>		<i>Joanna Gerdoù</i>	8
24	<i>Lazaro Schilan</i>	<i>Giorgio Schilan</i>		10
	<i>Maria Schilan Vivi</i>			
28	<i>Giacomo Gerdoù Vivi</i>	<i>Michiel Gerdoù</i>		9
		<i>Simon Gerdoù</i>		7
		<i>Anna Gerdoù</i>		6
32	<i>Andrea Gorjanz</i>	<i>Giorgio Gorjanz</i>		10
	<i>Madalena Gorjanz Vivi</i>			
33	<i>Cattarina Vedova di Giacomo Posar</i>		<i>Anna Posar</i>	6
34	<i>Francesco Pertot</i>		<i>Maria Pertot</i>	10
	<i>Joanna Pertot Vivi</i>			

*Consignazione della Contrada di S. Maria Madalena Superiore soggetta alla
Giurisdizione Ecclesiastica di Cattinara*

Numero della Casa	Nome e Cognome de Genitori se vivi, o morti	Nome e Cognome		Loro Età
		de Maschi	delle Femine	
17	Giuseppe Miot Maria Miot Vivi		Maria Miot	6
31	Andrea Jurjevich Maria Jurjevich Vivi	Matteo Jurjevich	Joanna Jurjevich	9 6
55	Matteo Kobz Maria Kobz Vivi	Christoforo Kobz		9
59	Valentino Zapan Madalena Zapan Vivi	Joanni Zapan		7
63	Francesco Spetiz Agnese Spetiz Vivi		Maria Spetiz	10
66	Luka Miklauz Maria Miklauz Vivi		Cattarina Miklauz	7
69	Nicolò Schilan Maria Schilan Vivi		Lucia Schilan Antonia Schilan	10 7
72	Andrea Skaber Agnese Skaber Vivi Antonio Pezenko Maria Pezenko Vivi	Biaggio Skaber	Antonia Pezenko	8 8
73	Giacomo Daneù Maria Daneù Vivi	Giorgio Daneù		9

(AST, 36)

IV.

Sporočilo tržaškega šolskega nadzornika Franza Langerja okrožnemu glavarju Pittoniju o nastopu službe prvega katinarskega učitelja Josepha Montanellija, s prošnjo, naj se župane obvesti o odprtju šole in pridobi prebivalstvo, da bo pošiljalo otroke k pouku.

Hochlöblichem K.K. Kreisamt!

Von Seiten der hiesigen Schulendirektion hat man den Tag anzuzeigen, an welchen der Joseph Montanelli als bestimmter Schullehrer und Kirchendiener zu Cattinara seine Bedienung angetreten hat.

Dieser hohen Verordnung zu Folge hat der Joseph Montanelli seine Bedienung den 3ten Hornung 1791. angetreten, und man findet sich genöthiget das hohlöbl.m Kreisamt anzulangen, da die Inwohner von dasigen Gegenden geneigt sind ihre Kinder zur Schule zu schiken; so wünschten sie doch auch die Kundmachung der Landesherrlichen Befehle durch kreisamtliche Verordnung, die Eröffnung der Schule den dasigen Supanen kund machen zu lassen.

Triest den 21ten Hornung 1791.

*Franz Langer
der k. k. triester
Normalschule Direktor*

(AST, 37)

V.

Pismo, s katerim je katinarski kurat Konstantin Hraster poročal oblastem o stanju na katinarski trivialki in jih razočaran nad trmoglavostjo vernikov in zaradi svoje nemoči pozival, naj ustrezno ukrepajo, da bodo otroci končno obiskovali pouk.

Inclito Ces. Reg. Capitanato Circolare

Destinato qui dall'Eccelso Governo per Maestro delle Scuole Normali Giuseppe Dujmovich a fine la gioventù in Spiritualibus a me soggetta frequentando la scuola, e specialmente quelli, che dotati sono da Dio d'un buon talento, possin un giorno essere abbili a prestar una vantaggiosa e fedel servitù al Sovrano, alla Patria ed

essere anche utili alli propri Genitori. Ma che: a fronte degl'ordini moltiplicati di quest'Inclito Capitanato ed in faccia anche delle mie esortazioni li genitori tutti sono trascurati in mandar li loro figli alla Scuola.

Non avendo io potere di costringere li Genitori all'ubbidienza delle Sovrane provvide Risoluzioni sul particolare mandando le creature a scuola: Faccio nota a quest'Inclito Capitanato la renitenza a fine con l'autorità faccia quello crede più spediante.

*Umss.mo Servo
P. Costantino Hraster
Curato*

Cattinara li 20 Maggio 1794

(AST, 38)

VI.

Zapisnik sestanka v katinarski kaplaniji, 13. oktobra 1794, ki ga je sklical okrožni glavar Antonio Pittoni na pobudo cesarsko kraljeve vlade, da bi odpravili problem izostajanja otrok od pouka in vzpostavili pogoje za redno delovanje katinarske šole. Na srečanju sta šolske oziroma politične oblasti zastopala ravnatelj normalne šole in šolski nadzornik Franz Langer ter policijski aktuar Giovanni Antonio Tognana de Tonnefeld. Slednji je bil dober poznavalec razmer na tržaškem podeželju, ker je bil od 70-ih let zadolžen za popise in vzdrževanje seznamov prebivalstva v tržaški občini. Domačine pa so zastopali župani, staroste in gvardijani iz Lonjerja, z Rocola in od Sv. Marije Marije Magdalene Spodnje.

Actum die 13. ottobre 1794

Protocollo

Della commissione tenuta nella casa della capellania locale in Cattinara come relativa alle prescrizioni emanate dall'Ecc.o Governo con Suo Dec. de 19. Luglio 1794. Num 2153 concernente lo stabilimento della scuola tedesca triviale di Cattinara.

Presentibus

L'Ilmo. Sig. Gio. Anto. Tognana de Tonnefeld
Sig. Fran. Langer Direttore delle scuole normali
P. Costantino Hraster Capellano locale
Giuseppe Duimovich Maestro di scuola in Cattinara
e
Giuseppe Minelli Cancellista

Ad oggetto di divenire allo scoperto delle caggioni di mancanza nel non frequentare le scuole triviali dalli rispettivi ragazzi e ragazze delli Suppanati soggetti alla Capellania locale di Cattinara, e sul riflesso anche di stabilire un fondato regolamento analogo alle prescrizioni Sovrane ed al volere dell'Ecc.o Gov.o de 19. luglio 1794, convocati li Suppani, cioè quello della Villa di Longera di nome Andrea qm. Andrea Zoch / comparso in compagnia delli più vecchi della villa - Giuseppe qm. Giuseppe Zoch, Gio. qm. Biaggio Zoch e Valentino qm. Valentino Pechiar - della Contrada di Rozzol di nome Crisman Clun unito colli suoi guardiani Gio. Maria pertot e Gio. Maria Svab, ed il Suppano di S. Maria Madalena inferior di nome Urbano Scherian assieme con il Suo guardiano Andrea Luchesich ed Ant.o Petaross, quali interrogati del motivo per cui non mandano la rispettiva prole a scuola.

Rispondono che certamente la mancanza fin ad ora successa non sia stata causata da renitenza, oppure antigenio per non voler mandar la prole a scuola, conoscendo benissimo il vantaggio ad essa con ciò derivante: aggiungono soltanto, che tal mancanza derivata sia dal dover impiegar questa prole al pascolo, ed alli lavori di casa, e cioè per pura necessità per esser sprovvisti delli necessari mezzi di poter mantener famigli, o serve per il mantenimento di casa.

Prese in disamina queste apposizioni e considerate veramente per fondate e reali.

Con consenso anche delli stessi presenti villici si formò il seguente sistema, cioè che la scuola principiar dovrà nelli giorni feriali per tutto il corso dell'anno dalle ore 10 della mattina e durerà sin alle 12: tempo, in cui la prole non è impegnata e può anche comodo per frequentare le scuole. E' da rimarcare però, che li vengono concessi 14 giorni nelli tempi delle vendemie, 8 giorni alla semenagione; e siccome ancora li villici presenti hanno supplicato la Commissione di non maltrattare la prole con bastonate e con troppa austerità così con approvazione del Sig Direttore delle scuole fu ordinato al maestro Giuseppe Dujmovich d'esser paziente e di contenersi alle prescrizioni sovrane su tal particolare.

Essendo notorio e di già prescritto che per agevolezza de rispettivi maestri ogni scolare pagar li debba mensualmente la tassa di 15 Soldi:

Contenendosi alle prescrizioni dell'Ecc.o Governo, e ciò tanto più perché si capiva nelli villici un certo tal qual disgusto, fu ridotta la tassa a 10 Soldi mensuali per testa, e per ragionevolmente agevolare il povero, ricercato il Rev.o Sig. D. Costantino Hraster Capellano locale d'assumersi l'incarico ad oggetto di rilevar e di far pagar soltanto quelli genitori, che saranno effettivamente in statto di poter supplire a tal spesa.

Con questo metodo e con sodisfazione delli astanti Villici fu stabilito che ambi li sessi dall'età delli 6 anni sino li 8 frequentar debbino le scuole in Cattinara e che in queste insegnar li si debba scriver e legger in lingua tedesca ed italiana ed anche di fare li conti.

In tal stato di cose conseguito avendo questa Commissione l'approvazione dalli astanti Suppani e seniori delle Ville e Contrade di questa Capellania locale fu:

- 1. ordinato alli rispetivi Suppani e Seniori d'intimare a tutti li Villici ad essi sogetti d'eseguire le presenti prescrizioni.*
- 2. fu ricercato il Sig. Rev.o Capellano locale di prendersi a petto il sistema di cooperare per il buon effetto e di presiedere in tutto e per tutto al buon ordine.*
- 3. al maestro di Scuola triviale Giuseppe Dujmovich fu ordinato di formare un'esata coscrizione delli ragazzi e ragazze e di presentarla al Rev.o Sig. Capellano per inoltrarla al suo destino.*
- 4. finalmente tratandosi del 1. anno di quest'esecuzione fu stabilito il principio per li 4 novembre 1794.*

*Don Costantino Hraster
G.A. Tognana de Tonnefeld
Joseph Dujmovitch
Franz Langer*

*X Andrea qm. Andrea Zoch Suppano di Longera
X Giuseppe qm. Giuseppe Zoch
X Gio. qm. Biaggio Zoch
X Valentino qm. Valentino Pechiar
Seniori della Villa di Longera per non saper scrivere fecero il segno della croce*

*X Crisman Clun Suppano della contrada di Rozzol
X Gio. Maria Pertot*

X Gio. Maria Svab

Guardiani della contrada di Rozzol per non saper scrivere fecero segno della croce.

X Urbano Scheriani Suppano della contrada di S. Maria Maddalena inferiore

X Andrea Luchesich

X Antonio Petaross

Guardiani della contrada di S. Maria Maddalena inferiore per non saper scrivere fecero il segno della croce.

(AST, 39)

VII.

Iz preglednice stanja šol tržaškega šolskega okrožja v zimskem semestru 1805, ki jo je c. k. guberniju v Trstu predložil šolski nadzornik, konzistorialni kancler Andrej Franc Župančič. Kaplan in učitelj Josip Seražin je ponovno prikazan v svetli luči glede verskega in šolskega pouka, spoštovanja zadevajajočih predpisov ter moralnosti. Enako dobra sta bila obnašanje otrok med poukom in odnos do učitelja. Šolski pouk je tekel redno, vendar je šolo obiskovala še vedno komaj tretjina šoloobveznih otrok (21 od 58), česar naj bi bila kriva oddaljenost šolskega poslopja in paša. Šolski prostori v kaplaniji so bili v dobrem stanju in urejeni. Poleg ostalih predmetov so se deklice učile tudi ročnega dela, in sicer pletenja in šivanja.

Tabellarische Notizen über die sammtlichen Schulen im Triester Land-Distrikt mit Ende des Winterkurses 1805

Cattinara

<i>Seelsorger:</i>	<i>Serasin - Lokalkaplan</i>
<i>Unterricht in Religion:</i>	<i>gut</i>
<i>Unterricht in Schule:</i>	<i>gut</i>
<i>Beförderung der Schulwesens:</i>	<i>gut</i>

Des Lehrers

<i>Nahme:</i>	<i>Seraschin</i>
<i>Fleiss:</i>	<i>sehr gut</i>
<i>Geschicklichkeit</i>	<i>sehr gut</i>
<i>Befolgung der Forschriften:</i>	<i>gut</i>
<i>Moralische Lebenswandel:</i>	<i>gut</i>

<i>Gemeinde:</i>	<i>Cattinara - Longera - Rozzol</i>
<i>Schulfähigen:</i>	<i>58</i>
<i>Schulbesuchende:</i>	<i>21</i>
<i>Gar nicht gekommen:</i>	<i>37</i>
<i>Leistung der Gebühren:</i>	<i>[...]</i>
<i>Hindernissen:</i>	<i>Entfernung einiger Häuser und Vichweide</i>
<i>Verbesserung:</i>	<i>[...]</i>
<i>Ortsobrigkeit:</i>	<i>Stadtmagistrat</i>
<i>Verhalten der Kinder zur Schule:</i>	<i>Ist bisher nicht geschehen</i>
<i>Benehmen gegen den Lehrer:</i>	<i>sehr gut</i>
<i>Schulbaulichkeiten:</i>	<i>Eigenes Schulzimmer in die Kaplanwohnung im guten Stande</i>
<i>Innere Beschaffenheit der Schule:</i>	<i>gut</i>
<i>Industrial Anstalten:</i>	<i>die Mädchen erhalten auch den Unterricht im Stricken und Nähen</i>

Triest, am 11ten Mai 1805

*Andreas Franz Suppanzigh
Konsist. Kanzler und Vicedechan*

(AST, 40)

CONTRIBUTO PER LA STORIA DELLA SCUOLA SLOVENA A TRIESTE:
LA SCUOLA DI CATTINARA DALLA FONDAZIONE NEL 1791
AI PRIMI DELL'OTTOCENTO

Aleksej KALC

Biblioteca nazionale slovena e degli studi, Sezione storia, IT-34138 Trieste, Via Petronio 4
Università del Litorale, Centro di ricerche scientifiche di Capodistria, SI-6000 Capodistria, Via Garibaldi 1
e-mail: aleksej.kalc@nskodsek.191.it; Aleks.Kalc@zrs-kp.si

RIASSUNTO

Il contributo esamina la fondazione e la fase di avvio della scuola popolare di Cattinara, istituita nel 1791 come seconda scuola triviale del Territorio di Trieste dopo quella di Servola (1780) e la più antica scuola elementare slovena tutt'ora operante nell'area comunale di Trieste. L'autore tratta il caso specifico entro il più ampio contesto dell'affermazione della scuola pubblica nella Trieste emporiale

settecentesca e degli inizi dell'Ottocento, aggiungendo, sulla base di documentazione archivistica inedita, nuovi tasselli al quadro storico delineato da altri studiosi. L'attenzione si concentra sulle modalità della diffusione del sistema scolastico generale introdotto nel 1774 dall'Allgemeine Schulordnung teresiana e sulle peculiarità oggettive e soggettive che resero difficoltoso l'affermarsi della scuola moderna anche ai margini e allo stesso interno di una città soggetta a radicale modernizzazione, nonché sugli sforzi e sui compromessi che furono necessari per facilitare il travagliato cammino dell'istruzione generale ed obbligatoria. Il caso di Cattinara presenta tutte le problematiche che caratterizzarono questa prima fase di sviluppo e che condizionarono l'avanzamento del grande progetto teresiano, facendone emergere anche le contraddizioni. Queste problematiche furono in primo luogo la mancanza di strutture idonee ad ospitare le attività scolastiche, la precarietà e l'inadeguatezza del personale insegnante arruolato nelle file dei sacrestani, il problema dei costi e dei finanziamenti e non ultimo le necessità economiche e l'organizzazione del lavoro nelle famiglie contadine, nonché la mentalità di una società che, presa soprattutto dai problemi della sussistenza, non poteva comprendere dall'oggi al domani l'importanza dell'istituto scolastico. Anche perché esso non solo irrompeva nella radicata consuetudine del vivere quotidiano togliendo al sistema socio-economico della comunità familiare braccia giovanissime ma perfettamente integrate nel ciclo lavorativo, ma oberava altresì la popolazione di nuove imposizioni fiscali. Dal punto di vista organizzativo a Cattinara l'introduzione della scuola si accompagnò al riassetto amministrativo ecclesiastico che vide in tale località l'istituzione di una cappellania curata con l'erezione di una nuova chiesa e la rispettiva canonica, però senza l'apposito edificio scolastico, previsto dal progetto iniziale. La logistica non ne fu compromessa grazie alla disponibilità della canonica, ma gli sforzi non bastarono a garantire un'attività scolastica continuativa, che finì per interrompersi nel volgere di pochi anni, penalizzata dall'imperizia del personale docente, dalle incomprensioni con i genitori e dal malcontento generale. All'inizio del nuovo secolo però la scuola si riprese con maggiore successo grazie alla solerzia ed alla dinamicità di un giovane curato, il quale si offrì egli stesso come insegnante, raccogliendo il favore della popolazione e delle autorità. Fu così inaugurato de facto il modello di soluzione che permise di riavviare e diffondere l'attività scolastica pubblica anche in altre località del Territorio triestino.

Parole chiave: scuola popolare, Trieste, XVIII secolo, Cattinara

VIRI IN LITERATURA

- ATS, 1** – Archivio di Stato di Trieste (AST), Cesareo Regio Governo del Litorale (1776–1809) (CRG), busta (b.) 317, 1894, 12. 1. 1784 in sl.
- AST, 2** – AST, CRG, b. 317, 1894, 22. 6. 1784.
- AST, 3** – AST, CRG, b. 126, 27. 2. 1775; b. 317, 1894, 1784.
- AST, 4** – AST CRG, b. 942, 102/185, 20. 1. 1787.
- AST, 5** – AST, CRG, b.942, 3914/7451, 12. 11. 1786.
- AST, 6** – AST, CRG, b. 178.
- AST, 7** – AST, CRG, b. 178, 18.12.1784.
- AST, 8** – AST, CRG, b. 178, 689, 27.1.1785.
- AST, 9** – AST, CRG, b. 178., 689, 18. 2. 1785; 2654, 21. 5. 1785; 3131, 4. 6. 1785; 3808, 28. 6. 1785.
- AST, 10** – AST, CRG, b. CRT, b. 178, 4294, 23. 8. 1785.
- AST, 11** – AST, CRG, b. 996, 14. 2. 1786.
- AST, 12** – AST, CRG, b. 996, 1899, 30. 3. 1786.
- AST 13** – AST, CRG, b. 942, 2099/3831, 18. 6. 1787.
- AST 14** – AST, CRG, b. 996, 2450/4416, 7. 7. 1787.
- AST, 15** – AST, CRG, b. 942, 3914/7451, 26. 11. 1786; 3492/6440, 27. 9. 1787.
- AST, 16** – AST, CRG, b. 944, 387/1076, 21. 2. 1791, 24. 2. 1791.
- AST, 17** – AST, CRG, b. 944, 2749/6280 31.12.1791.
- AST, 18** – AST, CRG, b. 946, 820/2153, 20. 5. 1794.
- AST, 19** – AST, CRG, b. 946, 820/2153, 6. 7. 1794; b. 999, 3690/685, 9. 11. 1993 in sled.
- AST, 20** – AST, CRG, 946, 1308/3325, 13. 10. 1794.
- AST, 21** – AST, CRG, b. 946, 4839/3400 3. 11. 1799.
- AST, 22** – AST, CRG, b. 946, 467/1193; 499/1336, 2. 5. 1795; 1339/3506, 31. 10. 1795; 4839/3400, 21. 12. 1799; b. 946, 1206/2109, 2. 6. 1792.
- AST, 23** – AST, CRG, b. 946, 4839/3400, 21. 12. 1799.
- AST, 24** – AST, CRG, b. 948, 3451/1181, 15. 7. 1802; 6. 12. 1803.
- AST, 25** – AST, CRG, b. 948, 3451/1181, 15. 7. 1802.
- AST, 26** – AST, CRG, b. 948, 7071/2336, 26.10.1804; b. 950, 2329/397, 5. 5. 1807.
- AST, 27** – AST, CRG, b. 948, 3451/1181, 15. 10. 1803.
- AST, 28** – AST, CRG, b. 948, 3451/1181, 18. 10. 1803.
- AST, 29** – AST, CRG, b. 948, 3386/1158, 27. 4. 1804; 15. 5. 1804.
- AST, 30** – AST, CRG, b. 948, 3451/1181, 15. 10. 1803; 18. 2. 1804.
- AST, 31** – AST, CRG, b. 950, 2329/397, 5. 5. 1807.
- AST, 32** – AST, CRG, b. 317, 1894.
- AST, 33** – AST, CRG, b. 317, 1894, 26. 1. 1784.
- AST, 34** – AST, CRG, b. 317, 1894, 24. 6. 1784.
- AST, 35** – AST, CRG, b. 317, 1894, 1. 9. 1784

- AST, 36** – AST, CRG, b. 942, 3914/7451, 1786.
- AST, 37** – AST, CRG, b. 944, 387/1076.
- AST, 38** – AST, CRG, b. 946, 1308/3325.
- AST, 39** – AST, CRG, b. 946, 1308/3325.
- AST, 40** – AST, CRG, b. 950, 3911/661.
- BCT, 1** – Biblioteca civica di Trieste (BCT), Archivio Diplomatico (AD), Polizia (Registro Generale riguardante gli affari li più rimarchevoli di Pulizia. Principiando dall'Anno 1753 fino al 1785), 18 F 2.
- BCT, 2** – BCT, AD, Ort Santa Croce ... Beschrieben... Im ... 1777 von Dem Johann Anton Tognana von Tonnefeld... Policey Actuario ..., 22 A 23.
- BCT, 3** – BCT, Archivio Storico Comunale, S 5-6, 1793.
- Ciperle, J., Vovko, A. (1987):** Šolstvo na Slovenskem skozi stoletja. Ljubljana, Slovenski šolski muzej.
- De Rosa, D. (1991):** Libro di scorno libro d'onore. La scuola elementare triestina durante l'amministrazione austriaca (1761–1918). Udine, Del Bianco.
- Debelli Turk, L. (1980):** Učitelji na šentjakobskih Ciril-Methodovih šolah. V: Sv. Jakob: Zgodovinski razgledi po življenju Slovencev v tržaškem delavskem okraju. Trst, Založništvo tržaškega tiska, 92–136.
- Debelli Turk, L. (1980):** Ciril-Methodova šola pri Sv. Jakobu. V: Sv. Jakob. Zgodovinski razgledi po življenju Slovencev v tržaškem delavskem okraju. Trst, Založništvo tržaškega tiska, 51–91.
- Gerdol, J. (1993):** Župnija in cerkev Presvete trojice na Katinari. Katinara (Trst), Župnjiski urad.
- Geržinič, A. (1972):** Pouk v materinščini – da ali ne?. Buenos Aires, Sij.
- Kalc, A. (1999):** Tržaško podeželje in policijski red iz leta 1777. Kratek sprehod med črko in stvarnostjo. Annales – Anali za istrske in mediteranske študije, 18, Koper, Zgodovinsko društvo za južno Primorsko, 271–288.
- Kjuder, K. (2002):** Zgodba o katinarski šoli ob 210-letnici njene ustanovitve. Trst.
- Kleinmayr, F. (1928):** Ljudsko šolstvo tržaške okolice v svojih početkih (do 1868). Luč III., Trst.
- Lavrenčič Pahor, M. (1994):** Primorski učitelji 1914–1941. Prispevek k proučevanju zgodovine slovenskega šolstva na Primorskem. Trst, Narodna in študijska knjižnica, Odsek za zgodovino.
- Majovski, K. (1995a):** Osnovno šolstvo na Proseku in Kontovelu od začetka do konca prve svetovne vojne. V: Majovski, K. et al.: Šola in čas. Prosek–Kontovel, 1995, 14–32.
- Majovski, K. et al. (1995b):** Šola in čas. Prosek–Kontovel.
- Ostaneč, F. et al. (1974):** Ob 200-letnici izida Splošne šolske naredbe. Ljubljana.

- Pahor, D. (1970):** Pregled razvoja osnovnega šolstva na zapadnem robu slovenskega ozemlja. V: Osnovna šola na Slovenskem 1869-1969. Ljubljana, Slovenski šolski muzej, 235–337.
- Pahor, D. (1971):** Katinara je dobila prvega učitelja pred stosedemdesetimi leti. Jadranski koledar 1972, Trst, Založništvo tržaškega tiska, 116–120.
- Pahor, D., Pahor, S. (1971):** Začetek osnovnega šolstva v tržaški okolici. Stodevetdeset let škedenjske šole. Trst, Založništvo tržaškega tiska.
- Pahor, D. (1974):** Prispevki k zgodovini obnovitve slovenskega šolstva na Primorskem 1943–1945. Trst, Založništvo tržaškega tiska.
- Pahor, S. (1986):** Pregled zgodovine slovenskega šolstva na današnjem ozemlju italijanske republike do leta 1945. V: Slovensko šolstvo na Goriškem in Tržaškem 1945-1985. Trst, Odbor za proslavo 40-letnice obnovitve slovenskih šol v Italiji, 47–85.
- Schmidt, V. (1963):** Zgodovina šolstva in pedagogike na Slovenskem. I., Ljubljana.
- Slovensko šolstvo (1986):** Slovensko šolstvo na Goriškem in Tržaškem 1945–1985. Trst.